

BATALLES, SETGES I REPRESÀLIES. LA GUERRA DE SUCCESSIÓ SOTA LA MIRADA D'UN OFICIAL BORBÒNIC

Alexandra Capdevila Muntadas*

alexandracapde@yahoo.es

Abstract: This article focuses on the information extracted from a chronicle written by a Catalan Bourbon officer who was a commander of the Spanish guard Regime. The writing of the chronicle started on 1704 and was devoted to the description of the different battles in which he was involved, during the Succession War in Catalonia.

A critical standpoint needs to be appreciated when analysing the accounts of the combats described as well as of the following periods or repression, since they were produced under a Bourbon point of view.

In order to get better insights about the topic, these chronicles have been contrasted with the contemporary austriacist and borbonic references, as well as with the existing bibliography focused on this topic, in order to be able the points of divergence and resemblance between them.

Resum: Trabajo centrado en la información aportada por una crónica redactada por un oficial borbónico catalán, que fue comandante del regimiento de guardias españolas. La memoria iniciada en 1704 describe las distintas batallas en que participó este regimiento durante la Guerra de Sucesión en Cataluña.

A la hora de analizar la valoración que se hace tanto de estos combates como de las represiones posteriores se deberá tener presente que estos son hechos desde una óptica borbónica. Por esta razón se han confrontado estas noticias con las referencias entresacadas tanto de los coetáneos austriacistas y borbónicos, como de la bibliografía existente con el fin de poder apreciar mejor en qué coinciden y en qué divergen.

* Dra. D'Història Moderna

1. Introducció

La Guerra de Successió espanyola ha esdevingut un tema recurrent dins la historiografia catalana. Així, la bibliografia s'ha centrat fonamentalment en el caràcter internacional d'aquest conflicte (LEON, 1993; ALBAREDA, 1993, 1998; ESPINO 1994), en el posicionament de la societat catalana (ALABRUS, 1995; ALBAREDA, 1993; TORRAS, 1983), així com en l'abast de la repressió borbònica i en l'exili dels austriacistes (LEON, 1993; MESTRE, 1997), en les conseqüències institucionals de la desfeta austriacista (GAY; ALCOBERRO, 2002) i finalment en la pervivència de l'austriacisme després de 1714 (LLUCH, 1996).

Malgrat tots aquests avenços historiogràfics, en relació al desenvolupament de la guerra i dels seus efectes sobre la població civil s'aprecien importants buits documentals a causa de la desaparició i destrucció de les fonts coetànies. Tot plegat ha dificultat el coneixement de les vicissituds patides per les zones de la Catalunya ocupada pels Borbònics, així com l'aprofundiment de l'abast de la repressió militar engegada. Per conèixer aquests aspectes, la historiografia ha focalitzat les seves anàlisis en aquells documents de caire local que l'atzar ha permès que arribessin fins als nostres dies, així com en la informació proporcionada per Narcís Feliu de la Peña i Francesc de Castellví, ambdós destacats austriacistes, en les dades del Dietari de l'Antic Consell Barceloní i finalment en l'obra del Marqués de San Felipe, de tarannà borbònic.

Davant aquestes limitacions arxivístiques, la localització d'una crònica, on es descriu les activitats militars d'un regiment de guàrdies espanyoles des de l'any 1704 fins a l'any 1745, esdevé sens dubte prou interessant per conèixer quina informació ens aporta i quines dades ens oculta en relació a les batalles en què va participar aquest regiment i en la intensitat de la repressió engegada per aquest mateix cos militar en aquelles localitats catalanes que va ocupar. L'Arxiu Històric Fidel Fita¹ conserva una fotocòpia en paper d'aquest document intitulat *Breve noticia*

¹Agraïxo als membres de l'Arxiu Històric Fidel Fita (=AHFF), els Srs. Josep Maria Pons Guri (†) i Hug Palou Miquel, el fet d'haver-me informat de l'existència d'aquest document i haver-me facilitat el seu estudi. AHFF. R2-4.

de las funciones en que se ha hallado el Regimiento de Guardias Españolas desde el año 1704, ja que l'original es troba a l'Arxiu de la casa Milans Ramis d'Arenys de Mar.

El manuscrit és obra de Melchor Abarca, que va ser comandant del regiment de guàrdies espanyoles i membre d'una família nobiliària catalana. Al marge de la seva intensa participació en el desenvolupament de la guerra, sabem que tres dels seus germans van destacar, igualment, en la carrera militar i en el seu decantament vers l'opció borbònica. Precisament, un d'ells, Fèlix Abarca, va morir en un combat a Portugal a l'any 1705.

La crònica s'inicia a l'any 1704 i conclou a l'any 1745, perquè a partir d'aquell moment l'autor va abandonar el regiment per retornar a Espanya. Deu anys més tard, Abarca hauria redactat aquesta memòria per tal de descriure totes les expedicions militars en què ell havia participat com a comandant. Probablement aquest militar hauria lliurat un exemplar a cada oficial del seu regiment, entre els quals hi hauria un fadrí de la família Milans d'Arenys de Mar. Posteriorment, Joan de Ros i de Ramis, descendent d'aquest oficial arenyenc del set-cents, va donar una fotocòpia en paper d'aquest llibret a l'erudit historiador Josep Maria Pons Guri (†), director de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar.

Malgrat que aquestes memòries proporcionen nombrosa informació sobre els combats de la Guerra de Successió, les campanyes de Sardenya, Sicília, Oran, Pisa o Mòdena entre d'altres en que va participar aquest oficial, el present article tindrà per objectiu conèixer quin paper va realitzar aquest regiment en les batalles que van tenir lloc a Catalunya. Tanmateix, a l'hora d'analitzar la valoració que es faci tant d'aquests combats com de les repressions conseqüents caldrà tenir present que aquestes són fetes des d'una òptica borbònica. Per tot plegat confrontarem aquestes notícies amb les referències extretes tant dels coetanis austriacistes (Feliu de la Peña i Francesc de Castellví) i borbònics (Marqués de San Felipe), com dels estudis posteriors, fonamentalment de Joaquim Albareda i Josep M Torras Ribé amb l'objectiu de poder apreciar millor en què coincideixen i en què divergeixen.

2. El desenvolupament de la guerra: batalles, setges i represàlies

Després de la desfeta austriacista d'Almansa el 25 d'abril de 1707, s'hauria produït un canvi en l'estratègia dels exèrcits borbònics. Així, l'objectiu de les tropes felipistes ja no consistia en avançar precipitadament els seus efectius, sinó que

pretenien desenvolupar una ocupació limitada i permanent del territori. En aquest sentit, la ciutat de Lleida s'erigia en el primer objectiu a batre per dues raons. Per una banda, la possible incorporació de la capital del Segrià a mans borbòniques esdevenia tot un símbol polític, ja que era la primera capital catalana de la franja fronterera amb els dominis de Felip V. Per altra banda, la presa d'aquest enclavament es convertia als ulls dels filipistes en el principal punt fortificat que s'interposava en el camí reial entre Castella i l'interior de Catalunya.

Precisament, tal com ha indicat J. M. Torras Ribé aquest canvi de tàctica és perfectament apreciable en les tasques preparatòries al setge de la ciutat de Lleida a l'any 1707. Així, l'actuació dels borbònics en aquesta etapa prèvia va consistir en una autèntica política de terra cremada, en requisar queviures i proveïments dels contorns de la ciutat, i en atemorir els habitants dels pobles de la rodalia amb represàlies de tot tipus per impedir que obstaculitzessin les operacions militars (TORRAS, 2001: 195).

El testimoni dels paers de la ciutat de Lleida ens revela les condicions a què els van sotmetre els filipistes durant l'assetjament: *nos trobam circuits y sitiats per totes parts del enemich, y és de manera que tenim atacats tots los camins, [y] haver lo enemich devastat, destruiit y robat lo molt poch que quiscun tenia; [...] los estragos que lo enemich ha ocasionat en aquesta horta són numerosos, puix no deixen arbres, canems, vinyes y tot quant pot ser útil (per poch que sie) als moradors desta ciutat* (TORRAS, 2001:195).

Malauradament, la informació aportada per la crònica objecte d'estudi és molt breu, atès que es limita a informar-nos sobre els moviments de les tropes, d'on venien i cap a on es van dirigir després de la victòria borbònica: *A 30 de abril marcho a Balencia, después a Cataluña, pasaron los caniculares en Balaguer y Castellon de Farfana y luego paso el campo Agramunt, de donde marcho a Lerida a poner el sitio en aquella plaza y, acabada de tomarse, se puso en el castillo, el qual se tomo a ultimos de noviembre y, saliendo la guarnición libre, marcho el príncipe Enrique que le mandaba a campar en el lugar de Belpuch.*²

Aquesta lacònica informació contrasta amb la valoració que en fan tant les fonts coetànies com els estudis posteriors. Resulta significatiu que l'autor d'aquest manuscrit ometi en el seu relat l'extremada virulència dels atacs borbònics en el

² AHFF. R2-4, f. 22-23.

decurs de la confrontació, així com les represàlies, els saqueigs de la soldadesca i les execucions engegades després de la victòria sobre els austriacistes.

Després de l'ocupació de la capital del Segrià, la ciutat de Tortosa s'erigia en el segon objectiu estratègic de l'ofensiva borbònica en terres catalanes. Segons Torras Ribé, en molts aspectes es té la impressió de que existia un pla preconcebut que havia de permetre no solament ocupar militarment el territori de Catalunya sinó mantenir-lo subjecte i definitivament sotmès per mitjà de la intimidació dels habitants amb l'objectiu d'evitar posteriors vel·leitats subversives (TORRAS, 2001:199). En aquest sentit, resulta molt significatiu quines eren les opinions dels borbònics coetanis. Per exemple, un informe emès per un borbònic a l'any 1706 precisava les possibles alternatives per aconseguir el triomf dels filipistes al Principat, entre les quals indicava l'estratègia política i militar a resseguir, així com l'actitud que calia tenir amb els rebels (FERNÁNDEZ: 250-251).

Tot i que els borbònics van reproduir la mateixa estratègia militar que havien desenvolupat en la conquesta de Lleida, la presa de Tortosa va resultar més complicada i més dilatada en el temps. De fet, el mateix marquès de San Felipe va reconèixer que des de l'estiu de l'any 1707 *prevenía ya su rendición Tortosa, pero se confirmó en el dominio del rey Carlos porque Galloway metió en ella las reliquias del ejército [aliado]*(BACALLAR: 131). Tanmateix, l'enclavament geogràfic de Tortosa resultava massa atractiu pels borbònics a causa de la seva proximitat amb la frontera valenciana i del seu emplaçament estratègic per a poder controlar el pas de l'Ebre. Per aquest motiu, les tropes borbòniques no van escatimar esforços per aconseguir conquerir aquesta ciutat tarragonina.

Significativament predomina una unanimitat en les fonts coetànies –tant les borbòniques com les austriacistes– a l'hora de descriure l'extremada violència d'aquest setge. Per exemple, Melchor Abarca assenyala que *duro bastante tiempo, siendo este sitio el que se ha conocido de mas fuego en España*.³ Sens dubte, els qualificatius d'aquest militar borbònic resulten força comprensibles si com assenyala Narcís Feliu de la Peña els filipistes van perdre uns 3.500 soldats en aquest combat (FELIU: 605). El

³ AHFF. R2-4. f.25.

mateix Feliu de la Peña va elogiar, també, el valor i la constància dels tortosins, molts dels quals van sacrificar la seva vida en defensa de l'Arxiduc (FELIU: 605).

Tal com s'havia fet en el setge de Lleida, inicialment les tropes de les dues corones es van consagrar a requisar les collites i a tallar tots els proveïments de la ciutat, tant per via terrestre com per via fluvial, així com al segrest intimidatori dels habitants que intentaven sortir fora del recinte de les muralles. Posteriorment, en el decurs del combat pròpiament dit es van combinar els episodis de defensa clàssica d'una ciutat emmurallada –en aquest cas protagonitzats per tropes regulars, voluntaris austriacistes i la milícia gremial, en un nombre aproximat de quatre mil soldats, comandades pel comte d'Effern–, i les modernes tècniques de setge organitzades per l'exèrcit borbònic comandat pel duc d'Orleans, format per vint-i-cinc mil efectius, que abans de l'atac a les muralles hagueren de procedir a realitzar costoses operacions d'aproximació de l'artilleria a banda i banda del riu (TORRAS, 2001: 200-202).

El 9 de juliol de 1708 es va perpetrar l'assalt final, que va desencadenar la capitulació dels defensors, i el 15 de juliol es va permetre la sortida en direcció a Barcelona dels soldats regulars, mentre que els paisans armats que no van poder fugir van restar a mans de les autoritats borbòniques. Tot i haver estat pactada una amnistia general pels habitants de la ciutat, la realitat fou que la població va ésser sotmesa a una repressió exemplaritzant. Una vegada més, però, la font objecte d'anàlisi destaca pel seu secretisme a l'hora de valorar la repressió engegada pels borbònics sobre la població civil. Amb tot, segons es desprèn de la documentació de l'època la conquesta de Tortosa hauria resultat força complicada i feixuga a les tropes borbòniques.

Aquelles localitats de la ruralia catalana que delimitaven amb els dominis dels dos exèrcits van ser víctimes d'una política d'extorsions i de represàlies indiscriminades per part de les tropes borbòniques amb l'objectiu d'aconseguir no només contribucions de guerra, sinó també de difondre el temor i la inseguretats entre els seus habitants (TORRAS, 2001: 204). En aquest context d'incertesa, s'evidencia com a partir de 1707, les comarques de ponent van canviar de mans a cada campanya estacional, i poblacions tan importants com Tàrraga o Cervera van ser considerades ciutats obertes, ocupades alternativament per tropes dels dos exèrcits i pels escamots de voluntaris i fusellers (TORRAS, 2001: 204).

Precisament, si analitzem el moviment del regiment de guàrdies

espanyoles des de l'estiu de 1707 ens adonarem que el seu teatre d'actuacions es va circumscriure, en part, a les anomenades terres de ponent (El Segrià, l'Urgell i la Noguera). Després d'haver col·laborat decisivament en la victòria d'Almansa, aquest contingent militar es va dirigir a Agramunt i després a Lleida per posar setge a aquesta ciutat. Una vegada incorporada la vila a mans borbòniques, es van dirigir a Bellpuig. A l'any 1708 aquestes tropes van participar activament en el setge de Tortosa i posteriorment es van encaminar cap a Balaguer i rodalia.

Coincidint amb el pas d'aquest regiment per les comarques tarragonines i lleidatanes durant l'estiu de 1708, copsem la proliferació de saqueigs fins a extrems inconcebibles en aquestes mateixes demarcacions, en aquest cas però per part dels exèrcits aliats. Així, els "comuns" van haver de reclamar de l'Arxiduc l'adopció de mesures contundents per eradicar aquestes actuacions abusives i indiscriminades, que contravenien de manera radical les constitucions aprovades a les Corts de 1705-1706 (TORRAS, 2001: 210).

Va ésser en aquest context que va tenir lloc la batalla de La Guàrdia a l'any 1708. Malgrat la seva poca transcendència en el desenllaç del conflicte, resulta significativa, perquè va ésser perduda per les tropes filipistes. D'aquí la necessitat de conèixer com s'expressa l'autor d'aquest manuscrit en descriure la derrota. En el decurs d'aquest combat es van produir moltes baixes per part del regiment de les guàrdies espanyoles, tal com es desprèn d'aquesta crònica: *pasaron los enemigos la Noguera, binieron por la retroguardia de nuestro exercito y campo en un lugar que se llamaba La Guardia, pasaron a cuchillo mucha parte del segundo batallon y 3 compañías del 3º de Guardias Españolas. Los piquetes que estaban abanzados sobre la Noguera subieron arriba y unidos con dos batallones de Guardias Balonas socorrieron nuestra derecha. En esta funcion mataron a Don Rodrigo Orozco, hermano del Marqués de Mortara, y a Don Simon de Briñas, brigadier de la brigada.*⁴

Com a contrapunt a aquest punt de vista pot resultar interessant conèixer quina descripció en fa Castellví en les seves *Narraciones Históricas*. S'observa un acord

⁴ AHFF. R2-4, f.27.

entre les dues fonts en el fet que els aliats van iniciar l'atac des de la reraguarda. Castellví xifra les baixes dels borbònics en més de 450, entre els quals hi havia el Marquès de Mortara (i no el germà d'aquest, com diu les memòries del regiment de guàrdies espanyoles). Després d'aquesta desfeta es va proposar al duc d'Orleans de tornar a La Guàrdia per cremar-la. Tanmateix, segons assenyala Castellví, el duc d'Orleans va respondre que ordenava que no s'executés i va afegir *de esa manera perderian la costumbre del robo* (CASTELLVÍ, 540).

La primera gran operació dels austriacistes, comandats pels generals Stanhope, Carpenter, Frankemberg i Pepper, es va produir a finals de juliol de 1710, amb l'èxit de la travessia del riu Segre a les proximitats de la ciutat de Balaguer, i de la Noguera Ribagorçana al igual per Alfarràs. Aquest atac combinat va agafar desprevinguts els cossos d'exèrcit del general T'Serclaes i del marquès de Villadarias, que confiaven en què la crescuda dels rius a causa del desgel dificultaria l'ofensiva aliada. Aquest error tàctic va obligar als exèrcits de les dues corones a una retirada en desordre fins a les proximitats del poble d'Almenar (el Segrià), on es va desenvolupar la batalla final, favorable als aliats. En el transcurs d'aquest combat els aliats van estar a punt de fer presoner a Felip V, que fou evacuat en el darrer moment del camp de batalla per un escamot del general Vallejo.

Per la seva banda, la imatge què ens proporciona Melchor Abarca destaca per silenciar l'èxit de la travessia aliada del Segre fins a l'extrem que en parlar de la batalla d'Almenar no s'aclearix qui va ser el guanyador. Així en referir-se al combat d'Almenar es limita a ressenyar que *el dia 27 de julio se encontraron los dos exercitos en la alturas de Almenara y una hora antes de ponerse el sol ubo una gran defuncion. Aquella noche retiro el Rey con el exercito de Lerida; los dos regimientos de Guardias toda la noche cerraron la retroguardia. El dia 28 campo el exercito a las orillas del rio. Los enemigos se quedaron campados en el Gaire* [Alguaire].⁵

Resulta significatiu el contrast existent entre el mutisme dels borbònics i els informes triomfalistes dels austriacistes sobre la magnitud de la derrota borbònica. Així, en parlar dels combats d'Almenar una carta de la reina, datada el 31 de juliol de 1710, deia el següent:

la confusión con que los enemigos buyeron abandonando bagaxes y artillería, y la imposibilidad en que ven de bover a hazer frente a nuestro exército, comprueba claramente que su pérdida subió el crecido número de gente que ellos mismos publican, por cuyas noticias se sabe

⁵ AHFF. R2-4, f.39-40.

que les han faltado siete mil hombres y muchos oficiales principales y subalternos, que los más murieron en el combate y derrota que les dio nuestra cavallería (TORRAS, 2001: 270).

Sens dubte, la victòria d'Almenar i la posterior desbandada de l'exèrcit borbònic va permetre a les tropes aliades endinsar-se per terres aragoneses sense gaires obstacles. Malgrat que l'exèrcit de l'Arxiduc va poder ocupar amb ben poca resistència les places de Barbastro i Osca, aquests soldats van deixar a mans enemigues la ciutat de Lleida i el castell de Montsó. Amb el triomf d'Almenar, Saragossa s'erigia en la propera plaça que calia expugnar als filipistes.

A partir de la primavera de 1711, les tropes del mariscal Starhemberg, formades per més de vint mil efectius, havien aconseguit reagrupar les seves forces, estabilitzar el front, i recuperar part de les terres de l'Urgell, la Segarra i l'Anoia –zones productores de cereals que esdevenien estratègiques en els mesos de segar la collita– i fins i tot plantar cara als exèrcits de les dues corones, amb noves escaramusses que culminaren durant la tardor de 1711 en operacions de major envergadura, com l'anomenada batalla de Prats de Rei, succeïda el 17 de setembre de 1711. Aquest combat va enfrontar amb gran virulència i resultats incerts els exèrcits del duc de Vendôme i del mariscal Starhemberg, el qual finalment va aconseguir de mantenir les seves posicions mentre que l'exèrcit francès es retirava en direcció a la vila de Cardona.

Paral·lelament, la mort de l'emperador Josep I al 17 d'abril de 1711 va condicionar en certa manera el desenvolupament del conflicte, atès que l'Arxiduc Carles va ser proclamat emperador sense que hagués renunciat a la corona espanyola. Gràcies a aquest esdeveniment, el govern conservador britànic va veure reforçada la seva opció de negociar la pau amb un argument de pes, com era el fet de què era necessari evitar la formació d'un gran bloc austríac (SOLDEVILA, 1963: 117-118; BAKER, 1991: XIV; VOLTES: 239-242; TORRAS, 2001: 291-292). És en aquest context que el dia 11 de setembre de 1712, els anglesos van ordenar l'evacuació de les seves tropes de Catalunya, posteriorment van marxar les portugueses i les holandeses.

Des del punt de vista militar, segons les memòries del regiment de guàrdies espanyoles s'havia entrat en una fase d'estancament. Així, Melchor Abarca reconeix que *el año de 12, salio el regimiento a campaña desde la Corte a Cataluña, por el mes de julio*

*en la que no hubo funciones porque la paz estaba cuasi concluida y al entrar el invierno marchó el regimiento de Guardias Españolas a tomar los cuarteles a el Reyno de Balencia.*⁶

Paral·lelament, les tropes imperials van iniciar el procés de retirada. Tal com ha palesat Josep Maria Torras i Ribé en consultar les fonts coetànies, va preponderar una sincronització perfecta entre les operacions de replegament i penetració de les avantguardes dels dos exèrcits (TORRAS:328). Castellví precisa que *el día 2 de julio los alemanes evacuaron Cervera, y el mismo día la ocuparon las armas del Rey Phelipe, [con] orden del duque de Populi para que al mismo tiempo que los aliados van executando la evacuación, se internaran las tropas con sólo dos cuerpos, uno a ocupar Tarragona y otro a presidiar Barcelona [con] 25.380 hombres* (TORRAS: 328).

A l'estiu d'aquest mateix any el teatre d'operacions militars del regiment de guàrdies espanyoles es va circumscriure al camp de Tarragona. La crònica de l'oficial borbònic detalla el moviment de tropes d'aquest contingent. Així, inicialment van ocupar Constantí, després van enderrocar a les tropes de Rafael Nebot entre Torredembarra i Altafulla i finalment van ocupar Tarragona. Segons assenyala aquest document, una vegada incorporada la capital del Tarragonès als dominis borbònics: *las tropas enemigas saquearon dicha plaza, quedando el Marques de Ledes gobernador de ella con alguna guarnición de infantería y con el 6º batallon de Guardias Españolas.*⁷

En el marc d'aquesta ofensiva borbònica per aconseguir el domini de tota la geografia catalana, la ciutat de Manresa va despuntar per resistir-se a caure a mans de l'exèrcit de les dues corones. Quan la població va ésser ocupada pel duc de Pòpuli, els seus habitants es van rebel·lar i van aconseguir retornar a l'obediència. Davant aquest fet la reacció dels filipistes va resultar del tot desproporcionada. Així, el tinent general Armendáriz va ordenar atacar la localitat amb una descomunal força de quatre batallons de guàrdies espanyoles i dotze companyies de granaders. Després de la seva capitulació, la ciutat va ésser lliurada al pillatge de la tropa i, com a represàlia, la soldadesca va cremar les cases dels dirigents austriacistes més significatius, incendi que es va propagar per bona part de la ciutat.

Des del punt de vista del duc de Pòpuli, la repressió a Manresa *había sido mayor de lo que se había resuelto, que era se quemasen sólo 21 casas de los rebeldes ausentes y más culpados, però el fuego consumió (...) casi la mitad de la ciudad, y a no haver procurado*

⁶ AHFF R2-4, f.57.

⁷ AHFF R2-4, f.61.

cutarle por las tropas (pues sus moradores son tales, que no quisieron dar un paso para atajar el incendio) se huviera quemado toda la ciudad (ALBAREDA, 2002:145).

Altres fonts borbòniques van intentar buscar un argument per justificar la duresa de l'atac. Així, van adduir que es preveia que *se quemasen sólo 41 casas de los rebeldes ausentes i más culpados pero habiéndose puesto fuego a las referidas casas, sucedió que con la gran cantida de pólvora que habían escondido debaxo de tierra de las mismas casa, [...] fue tal el estruendo y minas que se dispararon, que el fuego consumió casi la mitad de la ciudad* (TORRAS, 2001:342; SANPERE, 1905:210-211). A la pràctica, però, van ésser cremades un total de 522 cases i va quedar destruït una part del raval de Sant Andreu.

Igualment Melchor Abarca en fa esment, encara que només d'esquitllada, i precisa que per ordre del duc de Pòpuli, Josep d'Armendáriz va cremar la ciutat de Manresa amb el seu regiment. Tanmateix, tot sembla apuntar que el regiment de guàrdies espanyoles no va participar en aquesta venjança, atès que es trobava al camp de Tarragona.

Segons indiquen les memòries d'aquest oficial borbònic des del mes de setembre de 1714 el regiment de guàrdies espanyoles es va establir a les proximitats de Barcelona i allà va romandre fins a l'octubre de 1714. En contrast amb algunes fonts documentals que detallen gairebé minut a minut el desenllaç del setge a Barcelona, aquesta crònica es caracteritza per no ésser tan minuciosa. En el decurs del seu relat aquest oficial borbònic ressenya aquells esdeveniments més transcendents, com l'arribada del duc de Berwick el dia 11 de juliol de 1714 o l'inici dels atacs a la muralla.

Berwick va dissenyar una nova estratagema que va consistir en sotmetre els defensors a un bombardeig constant, que contribuís a la demolició de les muralles sense haver d'arriscar inútilment la tropa i que afavorís l'extenuació física dels seus habitants. Per mitjà d'aquesta tàctica es calcula que les tropes filipistes van derruir un terç dels edificis, especialment, en aquelles àrees més properes a la muralla, amb els conseqüents efectes sobre la població.

Després de narrar breument l'ofensiva borbònica del juliol de 1714, la crònica passa a descriure què va succeir al dia de la caiguda de Barcelona. En aquest cas, la versió d'Abarca s'enquadra amb les altres fonts coetànies. Així, l'ofensiva

final borbònica es va perpetrar des de tres punts a les quatre del matí de l'onze de setembre. Malgrat la superioritat dels efectius filipistes, la ciutat va oferir una dura resistència tal com descriuen les fonts borbòniques i austriacistes. Així, el marquès de San Felipe va reconèixer que *la defensa fue más obstinada y feroz (...) todo se vencía a fuerza de sacrificada gente, que con el ardor de la pelea ya no daba cuartel, ni le pedían los catalanes sufriendo intrépidamente la muerte* (BACALLAR:250).

Per la seva banda, Narcís Feliu de la Peña s'expressava d'aquesta manera en descriure el setge de Barcelona:

quisieron luchar [els austriacistes] hasta el último trance, vender caras sus vidas, y disputar el terreno palmo á palmo mientras les quedase aliento. Lo que hasta allí habia sido un asalto regular pasó á ser entonces una série de sangrientos combates, en que ciegos de furor los contendientes se disparaban muchas veces á quema ropa, por compañías y por batallones, recias descargas que sembraban la muerte en sus filas; en cada baluarte, cada barricada se ganaba, perdía y recobraba alternativamete por los unos ó por los otros; y en que cada calle, cada casa en que penetraban los castellanos ó franceses era teatro de una encarnizada y mortífera lucha al arma blanca (FELIU:263).

Va ésser en aquest context d'estira i arronsa entre els dos exèrcits que el baluard de Sant Pere va arribar a ésser perdut i recuperat fins a onze vegades en un espai de dotze hores. Precisament aquest combat tan intens va provocar importants pèrdues humanes. Així, el comandant borbònic va reconèixer que:

los regimientos de guardias que les toco pasar por esta parte [baluard de Sant Pere] derramaron mucha sangre los quales quedaron totalmente perdidos.

En relació amb aquesta escaramussa, Castellví va expressar-se amb unes paraules similars a les del militar filipista:

El mayor fuego y que duró más obstinadamente, y causo la mayor pérdida a los sitadores fue en ocupar y recobrar el baluarte de San Pedro que fue tomado y recobrado 11 veces; que el fuego que hacian los sitiados desde el convento de San Pedro causaba un terrible estrago, no habiendo tenido la precaución de asegurarse bien de puesto tan importante, y que el fuego duró hasta las cuatro de la tarde (FELIU: 263).

Significativament, el llibre d'aquest oficial no fa menció ni a la situació de la ciutat després del captiveri, ni especifica el nombre de baixes dels dos exèrcits. Com succeïa en altres ocasions es limita a fer una descripció des d'un punt de vista

estrictament militar. Sortosament es disposa d'altres fonts que testimonien l'abast de la crueltat del setge. Es calcula que entre morts i ferits, el nombre de baixes des de juliol de 1713 fins a la caiguda de Barcelona el 11 de setembre de 1714 va ésser d'uns 7.000, mentre que les de l'exèrcit ocupant són xifrades en uns 10.000 homes. Sobre Barcelona van caure unes 30.000 bombes, les quals van destruir un terç dels habitatges, mentre que l'altre terç van patir desperfectes menys importants. A tot plegat cal afegir la important carestia d'aliments que va haver de suportar la ciutat en el decurs del captiveri (ALBAREDA:165-166, 152-153).

En relació a la rendició, Melchor Abarca assenyala que:

*el fuego duro desde las 4 de la mañana asta las nueve y, a esta hora, salio Josepet para capitular y concludida la capitulación en la qual tambien entro la entrega de Cardona, se concluyo la guerra de España, que tanta sangre en ella se derramo y en particular los dos regimientos de Guardias.*⁸

A partir de l'obra de Víctor Balaguer hem pogut identificar qui era el “Josepet” que Abarca menciona en les seves cròniques (BALAGUER:258-259). Es tractaria del general Josep Bellver i Balaguer que era conegut com el general Josepet. El fet que aquest militar borbònic anomeni d'aquesta manera tan familiar a aquest oficial austriacista ens confirmaria per una banda l'origen català d'Abarca i per altra banda que ambdós militars es coneixerien.

3. Conclusions

Arribats a aquest punt, l'estudi d'aquesta crònica ens ha permès conèixer les vicissituds de la guerra de Successió des del punt de vista d'un comandant del regiment de guàrdies espanyoles. Sens dubte, un atractiu afegit ha estat l'origen català del seu autor, ja que ens ha possibilitat aproximar-nos a una altra visió del conflicte. Tanmateix el recurs a les altres fonts coetànies (Castellví i Feliu de la Peña des de la vessant austriacista i Marqués de San Felipe des del prisma borbònic) i

⁸ AHFF. R2-4, f.64-69

a la bibliografia existent ha contribuït que poguéssim contrastar millor les dades subministrades per Melchor Abarca.

Així, hem pogut constatar fins a quin punt l'autor d'aquestes memòries oculta sistemàticament l'abast de la repressió militar engegada per l'exèrcit borbònic. Per exemple, en descriure la batalla i el setge a la capital de la Terra Ferma o a Tortosa silencia els saqueigs i represàlies perpetrats per l'exèrcit de les dues corones. En canvi, significativament esmenta que després de la caiguda de Tarragona a mans filipistes les tropes aliades van procedir a saquejar la ciutat. Davant aquesta visió tan contraposada dels esdeveniments, hem copsat, però, una unanimitat a l'hora de descriure l'incendi de la ciutat de Manresa de 1713. La totalitat de les fonts borbòniques i austriacistes eludeixen a l'extrema brutalitat de l'exèrcit borbònic a la capital del Bages. Així i tot, Abarca descriu aquest lamentable succés gairebé d'esquitllada.

Si a l'hora de valorar els saqueigs i les represàlies d'un o altre exèrcit sovint hem apreciat dissensions en la font emprada, en la descripció dels combats des del punt de vista estrictament militar hem detectar també alguns silencis. A tall d'exemple, quan Abarca narra la batalla d'Almenar de l'any 1710, obvia assenyalar qui va ser el guanyador del combat. Aquest mutisme contrasta amb les valoracions de caire triomfalista de Castellví o Feliu de la Peña. No hem d'oblidar que la victòria aliada d'Almenar va afavorir la penetració de les tropes austriacistes cap a terres aragoneses. Aquesta derrota i la caiguda de Saragossa a mans de l'Arxiduc va contribuir a la desmoralització de les tropes filipistes. En aquest sentit, l'autor de la crònica reconeixia en el seu llibre que malgrat que van perdre aquesta plaça, aquesta ja ho estava abans de lliurar-se.

El relat del setge de Barcelona ha esdevingut, també, molt il·lustratiu. La totalitat de les fonts emprades (Abarca, Marquès de San Felipe, Castellví i Narcís Feliu de la Peña) coincideixen en què l'ofensiva de les tropes filipistes es va executar des de tres punts, en què el baluard de Sant Pere va arribar a canviar de mans fins a onze vegades en el transcurs de dotze hores i en què es van produir nombroses baixes a causa de la violència dels combats i a la resistència dels assetjants.

Si tenim present que aquestes memòries han estat escrites per un oficial, no ens ha de sorprendre que el final de la guerra es produeixi quan l'exèrcit enemic surt per capitular. Abarca testimonia el que va succeir i va veure al baluard de Sant Pere, on ell estava destinat. Per tant, resulta versemblant que el setge i la guerra

finalitzi quan el general Josep Bellver, que es trobava, també, defensant el baluard de Sant Pere, va sortir per lliurar-se als borbònics.

A diferència d'altres fonts coetànies Abarca no descriu la situació de la ciutat després del setge i oculta les represàlies de que va ser víctima la capital catalana. Castellví especifica quina era la situació del Cap i Casal dies després de la derrota. Segons aquest austriacista, el dia 13 de setembre a la tarda ja hi havia alguns establiments comercials oberts a la ciutat comtal. El dia 14 al matí tots els barcelonins van obrir les seves botigues, els menestrals van tornar als seus obradors i es va reemprendre l'activitat comercial. En definitiva va ésser en aquest context que Barcelona i Catalunya tornaven poc a poc a la normalitat. Parafraçant a Jaume Vicens tot i que "l'arrencada biològica de 1680 restà deturada per la repressió i la crisi de 1715 a 1730, després ens anàrem refent i devers 1740 el món ens tornava a somriure" (VICENS, 1984:141).

Bibliografia

- ALABRÚS, R.M. 1995, *Pensament polític i opinió a la Catalunya moderna 1652-1759*, Tesi Doctoral, Barcelona.
- ALBAREDA SALVADÓ, J. 1993, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona.
- ALBAREDA SALVADÓ, J. 1998, "El cas dels catalans. Del pacte de Gènova a l'equilibri europeu de 1713" *IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1998, 303-314.
- ALBAREDA SALVADÓ, J. 2002, *Felipe V y el triunfo del absolutismo. Cataluña en un conflicto europeo (1700-1714)*, Barcelona.
- ALCOBERRO PERICAY, A. 2002, *L'exili austriacista 1713-1747*, Barcelona.
- BACALLAR SANNA, V. [Marqués de San Felipe] 1957, *Comentarios de la guerra de España e historia de su Rey Felipe V, el Animoso*, Biblioteca de Autores Españoles, XCIX, Madrid.
- BAKER, J. 1991, *The Deplorable History off the Cataland from their first engaging in the War, to the Time of their Reduction*, Barcelona.
- BALAGUER, V. 1860-1863, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona.
- CAPDEVILA MUNTADAS, A. (en premsa), "Relación de las funciones en que se ha ballado el regimiento de guardias españolas desde el año 1704". "La guerra de successió vista per un oficial borbònic" *II Jornades d'Estudi sobre Juristes i Notaris: Guerra de Successió, impositons borbòniques i Universitat de Cervera en el segle XVIII*, Cervera.
- CASTELLVÍ, F. (2002), *Narraciones Históricas*, Madrid, T. III,
- ESPINO, A. 1994, *El frente catalán en la Guerra de los Nueve Años (1689-1697)*, Tesi Doctoral, UAB.
- FELIU DE LA PEÑA, N 1709, *Anales de Cataluña*, Barcelona.

- FERNÁNDEZ CERVANTES, M. 1984, “Espionatge borbònic en la Barcelona austracista. Un informe de l'any 1706” *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, II vol., 243-252.
- GAY ESCODA, J. M. 1982, “La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya” *Revista Jurídica de Catalunya*, 1-2, 7-41 i 263-348.
- LEÓN SANZ, V. 1993, *Entre Austríacs i Borbones. El Archiduque Carlos y la monarquía de España (1700-1714)*, Madrid.
- LLUCH, E. 1996, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscos i clarors de la Il·lustració*, Barcelona.
- MESTRE A; JIMÉNEZ, E. 1997, *Disidencias y exiliados en la España moderna*, Alacant.
- SOLDEVILA, F. 1963, *Historia de Catalunya*, Barcelona.
- TORRAS RIBÉ, J.M. 1983, *Els municipis catalans de l'Antic Règim. 1453-1808*, Barcelona.
- TORRAS RIBÉ, J.M. Aproximació a la problemàtica civil de la Guerra de Successió a Catalunya. La política municipal de l'Arxiduc Carles (1705-1711)” *Recerques*, 13, 27-44.
- TORRAS RIBÉ, J.M. 2001, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona.
- VOLTES BOU, P. *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*.